

СВЕТЪТ НА ЦВЕТОВЕТЕ В ПОЛСКИЯ И В БЪЛГАРСКИЯ ПРЕВОД НА БИБЛИЯТА

Мариола Валчак-Миколайчакова
Познански университет „Адам Мицкевич“

Мариола Валчак-Миколайчакова. Мир цветов в польском и болгарском переводах Библии

Польские и болгарские переводы Библии отличаются в многих деталях, важнейшей причиной чему является разная основа перевода. Переводы были сделаны в разное время, и переводчики использовали исходные тексты на разных языках. Более того, польская традиция перевода Священного Писания (как католического, так и протестантского) намного длиннее, поэтому в случае сложных, двусмысленных формулировок последующие переводчики могли ссылаться на решения, выработанные их предшественниками.

В статье рассматриваются лексические различия в польских и болгарских текстах, связанные с употреблением названий цветов, которые могут быть результатом разной концептуализации цветов в обоих языках.

Ключевые слова: Библия, перевод, цвета, названия цветов, концептуализация цветов

Mariola Walczak-Mikołajczakowa. The World of Colors in the Polish and Bulgarian Translations of the Bible

The Polish and Bulgarian translations of the Bible differ in many details, the most important reason being the different basis of the translation. The translations were also made at different times and the translators used source texts in different languages. In addition, the Polish tradition of translating the Holy Scriptures (both Catholic and Protestant) is much lengthier, so in the case of complicated or ambiguous formulations, subsequent translators could refer to solutions developed by their predecessors.

The article discusses the lexical differences in the Polish and Bulgarian texts using names that include words for color, which may have resulted from a different conceptualization of colors in both languages.

Key words: The Bible, translation, colors, names of colors, conceptualization of colors

Когато в настоящата статия се говори за полски и български преводи на Библията, се има предвид преводът ѝ на дадения народен език, който има наддиалектен характер и е разбираем за цялата етническа и религиозна общност. В този смисъл преводи на Священото писание са направени и отпечатани през XIX век, а още през XVII в. са правени и фрагментарни преводи

на библейски текстове на книжовен език на народна основа (термин на Е. И. Дьомина), останали в ръкопис. Поляците превеждат цялата Библия или нейни фрагменти значително по-рано, както смятат някои автори – още от края на XIII век, въпреки че от този период няма запазени никакви паметници, които да потвърждават тези предположения – те се основават единствено на сведенията (съдържащи се в произведението от XIV век *Житие на света Кинга*¹/*Żywot świętej Kingi*) за *Psalterz*, който вероятно е преведен през 1280 г. за принцеса Кинга, която след смъртта на съпруга си постъпва в манастир (Михаловска 1995: 2011). По принцип обаче се приема, че най-старият обширен библейски кодекс от епохата на ръкописите е *Библията на кралица София*² (*Biblia królowej Zofii*), завършена през 1453 – 1455 г. Първият полски Нов завет, преведен от Станислав Мужинowski, излиза от печат през 1553 г., а първият цялостен превод на пълния текст на Свещеното писание – *Biblia Leopoldy* – през 1561 г. Следващият превод е извършен от свещеника Якуб Вуек и придобива широка популярност – до днес е смятан за един от най-добрите преводи в историята на полския език (произведението е завършено през 1595 г.). XVI век също така се определя за период, по времето на който благодарение на развитието на печатарството настъпва бърз развой на полския книжовен език (Валчак 1999: 173 – 184).

Полските и българските преводи се различават в много аспекти. Тези различия са породени от факта, че българските преводи са извършвани за нуждите на общество, изповядващо православно християнство, а полските преводи – за католиците и протестантите. Затова също така е различен и изходният текст при превода – доколкото българите могат да използват църковнославянския текст (сравнявайки го евентуално с гръцкия) и до известна степен да го осъвременят, като го пригледат към нормите на своя нов език (Иванова 2002), дотолкова полските преводи отначало се основават на латинската Вулгата, а едва след известно време започват да се използват текстове и на други езици на оригинала (гръцки, иврит, арамейски).

В настоящата статия ще бъде разгледан само един от многото аспекти в областта на лексикалните различия. Вниманието ще бъде съсредоточено върху употребата на различни названия на цветове в паралелни фрагменти от преводите, а изследването ще има за цел да определи дали различията в названията на цветовете произтичат от особеностите на

¹ Света Кинга (1224 – 1292) – унгарска принцеса и полска княгиня, канонизирана за светица за своето целомъдрие и добротворство. – Б. ред.

² Първият полски превод на Библията е направен по инициатива на кралица София – последната съпруга на полския крал Владислав II Ягело, който остава в историята с победата си над Тевтонския орден в битката при Грюнвалд през 1410 г. – Б. ред.

полския и българския език, по-точно от различната формулировка на цветовете в двата езика. Застъпва се тезата, че различията при употребата на названията на цветовете може да се дължат в еднаква степен както на спецификата на изходния език (т.е. на езика на изходния текст при превода), така и на особеностите на полския и българския език, на утвърдените начини на именуване на цветовете. Споделяме мнението на френския историк Мишел Пастуро, изследващ цветовете, който твърди, че „цветът преди всичко представлява обществен факт. Не съществува нищо такова като транскултурализъм на цвета“ (Пастуро 2006: 127), а също така, че „обществото „сътворява“ цвета, описва го и му придава смисъл, създава кодовете, свързани с него, посочва неговата стойност, казва как да бъде използван и определя границите“ (Пастуро 2006: 135). Следва да се предположи, че не съществува никаква универсална истина, отнасяща се за цвета, свързана с неговата дефиниция, практика, значения, а дори с възприемането му – всичко това е културно обусловено³.

Настоящата статия има за задача да посочи разликите при именуването на цветовете в полския и в българския текст на Библията, а също така – там, където това е възможно, – да посочи вероятните причини за различията. За изходни текстове служат двата превода на Библията, които са най-популярни и най-често използвани също и по време на литургиите (при което ще бъдат посочени общоприетите им имена): българската синодална Библия и полската *Библия на хилядолетието* (*Biblia Tysiąclecia*). Извършването на сравнения е възможно благодарение на съществуването на библейски справочник към полския текст, т.е. списък на думите, съдържащи се в Библията, като се посочва точното място на тяхната употреба (Флис 1996).

Библия на хилядолетието е първият от полските преводи, извършен въз основа на оригиналните езици. Преводът е дело на голям брой преводачи под ръководството на бенедиктинците от Тинец. Първото му издание е публикувано през 1965 г., т.е. след приключването на Втория ватикански събор⁴. *Библия на хилядолетието* слага край на традиционния архаичен библейски език, а след няколко десетилетия вече самата тя става образец за библейския език. В началото този превод е подложен на остри критики (Пиела 2003: 29), в следващите си издания е коригиран, а след като текстът е преработен основно, изданието на *Библия на хилядолетието* от 1999 г. е прието за литургичен превод в Католическата църква в Полша.

³ Авторката на настоящата статия обръща внимание на спецификата на употребата на названията на отделните цветовете в българския език в своята книга: *Kolory w języku i kulturze bułgarskiej*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM, 2022. – Б. а.

⁴ Това е първият превод на цялата Библия на полски език в Католическата църква от над 350 години, т.е. от Библията на Якуб Вуяк. – Б. а.

Българската синодална *Библия* е издадена за пръв път през 1925 г. и е резултат от работата на свиканата през 1898 г. комисия от осем души, в чийто състав влизат духовници, а също така и видни филолози: Любомир Милетич (след известно време заместен от Беньо Цонев) и Васил Златарски. През 1905 г. е свикана втора комисия, чиято задача е да прегледа и да оцени работата на първия колектив (Марковски 1926). Синодалната *Библия* в настоящия си вид е резултат от работата на колектив от много преводачи, подобно на полската *Библия на хилядолетието*.

В библейския справочник на отец Ян Флис е отбелязано, че в *Библия на хилядолетието* се срещат следните названия на цветовете:

- *biały*, което е употребено 62 пъти (освен това 3 пъти се среща и съществителното *biel*, а глаголят *bieleć* – 1 път);
- *czerwony* е употребено 73 пъти (съществителното *czerven* се среща 2 пъти, глаголят *czervenić się* – 3, наречието *czewono* – 7, относителното прилагателно име *czewonawy* – 3);
- *czarny*, което се среща 22 пъти;
- *zielony* е употребено 32 пъти (съществителното *zielen* е употребено 15 пъти, относителните прилагателни: *zielonawy* – 1 употреба, *zielonkawy* – 2 употреби);
- *żółty*, което е употребено 3 пъти (съществителното *żółć* се среща само в следното значение: „секрет, произвеждан в черния дроб на гръбначните“);
- *fioletowy* е употребено 51 пъти;
- *purpurowy* се среща 7 пъти (а съществителното *purpura* – най-често в значението на специфична тъкан или одежда, срв.: „*zostaniesz odziany w purpurę*“ Dn 5:16⁵);
- *szmaragdowy*, което е употребено само веднъж;
- *szkarłatny* се среща 6 пъти;
- *karmazynowy* е употребено 7 пъти (съществителното *karmazyn* се среща 29 пъти).

Внимание заслужава фактът, че в посочения списък липсват 3 от употребяваните понастоящем названия на цветовете: *niebieski*, *błękitny*, а също и *brązowy*. В действителност прилагателното *brązowy* се среща в текста на *Библия на хилядолетието* цели 98 пъти, но винаги се употребява в следното значение: „изработен от бронз“. Нито веднъж не се среща названието кафяв цвят. Подобно е и с прилагателното *niebieski* – среща се цели 103 пъти, но не във функцията си на название на цвят, а в значението „отнасящ се за небето като предполагаемо място, на което

⁵ Бълг. превод според синодалната *Библия*: „ще бъдеш облечен в багреница“ (Даниил 5:16). – Б. ред.

пребивават Бог, боговете, ангелите и светиите“ (РПЕ⁶, <https://>). Не се среща също така и употребяваното някога в същото значение наименование *sinu* (среща се само 8 пъти *siniec*, като определение на кръвонасядане, появило се вследствие на бой или удар). Споменатият по-горе Мишел Пастуро посвещава монография на спецификата на синия цвят, по-скоро на променящото се в различните епохи отношение на хората към този цвят, като констатира, че синият/небесносиният цвят не е популярен в древността, а особено не е харесван от римляните, които смятат, че това е цветът на варварите. Той остава на заден план почти през цялото Средновековие и едва към неговия край вече се радва на добра репутация, става цветът на Христос и Богородица, а след това – на кралете и принцовете (Пастуро 2013).

От друга страна, в текста на българската синодална Библия може да бъде открито названието на цвета *син*, *синя*, *синьо* – на това място в полския превод фигурира най-често цветът *fioletowy*. Такива нюанси на цветовете впрочем обикновено се появяват в тези фрагменти, в които става дума за тъкан, която в полския език е третирана символично и е определяна по доста енигматичен (за съвременния читател) начин като *purpura* или *fioletowa purpura*, докато в българския език – по-дословно като вълна. Вероятно има трудности при определянето на оттенъка, наричан в полския превод *fioletowy*, щом като многократно (например в Числа и Изход) неговото съответствие е българското относително прилагателно *синкав*:

Wj 25:3-4 Macie zaś przygotować dla mnie jako daninę: złoto, srebro i brąz, purpurę fioletową i czerwoną, karmazyn, bisior i sierść kozią [...].	Иzx. 25:3-4 Ето приносите, които трябва да приемате от тях: злато, сребро и мед, вълна синя , пурпурена и червена, висон и козина [...].
2 Krn 3:14 Sporządził także zasłonę z fioletowej purpury , szkarłatu, karmazynu i bisioru, następnie wyszył na niej cheruby.	2 Паралипоменон 3:14 И направи завеса от син , пурпурен и багрен плат и от висон, и на нея изобрази херувими.
Lb 4:6 Następnie położą pokrowiec ze skóry delfinów , a na tym rozciągną tkaninę całą z fioletowej purpury , wreszcie założą drążki.	Числа 4:6 И да турят отгоре ѝ покривката от сини кожи , и над нея да метнат покривало цяло от синкава вълна , и да проврат вършините му.

⁶ РПЕ – Речник на полския език. – Б. ред.

<p>Wj 35:23 A także fioletową i czerwoną purpurę, karmazyn, bisior i sierść kozia, baranie skóry barwione na czerwono i skóry delfinów przynosili wszyscy, którzy je znaleźli u siebie.</p>	<p>Изх. 35:23 И всеки, който имаше синя, пурпурена и червена вълна, висон и козина, червени овнешки кожи, сини кожи, принасяше ги.</p>
---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------	----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------

Последните два от посочените примери заслужават специално внимание: там, където в българския текст имаме *сини кожи*, полският текст директно посочва произхода на кожата, с които трябва да бъде покрит ковчегът на откровението – кожи от делфини.

Може би това е един от примерите за дословен превод, за който *Библия на хилядолетието* нееднократно е критикувана.

На енигматичния и до известна степен тавтологичен цвят *fioletowa purpura* в българския превод съответства *яхонтов цвят*. В достъпните речници на българския или старобългарския език не може да бъде открита дефиниция на прилагателното *яхонтов* (също така и на съществителното *яхонт*), а в литературата ще открием единствено обяснение на неговата символика – по аналогия до съответна ивритска дума *яхонтов цвят* трябва да свързваме с нещо перфектно, завършено (Алмалех 2015: 464).

<p>Est. 1:6 Białe tkaniny lniane i fioletowa purpura były przymocowane sznurami z bisioru i czerwonej purpury do srebrnych pierścieni na kolumnach z białego marmuru</p>	<p>Естир. 1:6 Бели, памучни и с яхонтов цвят вълнени платове, прикрепени с висонни и пурпурни върви, висяха на сребърни халки и мраморни стълбове.</p>
<p>Est. 8:15 Mardocheusz zaś wszedł do króla w szacie królewskiej z fioletowej purpury i w białym odzieniu, w koronie złotej i wielkiej, w płaszczu bisiorowym i szkarłatnym, a miasto Suza cieszyło się i weseliło</p>	<p>Естир 8:15 И Мардохей си излезе от царя в царски яхонтови и бели дрехи, с голям златен венец и във висонена и пурпурена мантия. И град Суза се развесели и зарадва.</p>
<p>Ez 23:6 [...] wielu możnowładcom i namiestnikom, ubranym w fioletową purpurę, ku wszystkim powabnym młodzieńcom i jeźdźcom dosiadającym koni.</p>	<p>Иез. 23:6 [...] към ония, които се обличаха с дрехи яхонтов цвят, към областни началници и градски управители, към всички хубави момци, конници, които яздят на коне.</p>

Всичко сочи, че прилагателното *яхонтов* е заимствано от Библията на църковнославянски език, тъй като може да бъде открито напр. в речника на Ожегов като дериват от съществителното *яхонт*, дефинирано по следния начин: „старинно название на рубина и сапфира“. В речника на Ожегов се посочва също така и примерът *Глаза как яхонты* (Ожегов 1981: 815). Утвърдената в руския фолклор и староруската литература дума *яхонт* (общо наименование на скъпоценните камъни), както и дериватът (прилагателното) *яхонтов* могат да бъдат открити също и в произведенията на някои руски поети (напр. С. Есенин), където означават някакъв особено хубав, труден за именуване цвят.

Значително по-малко проблеми създава прилагателното *biały* – както в книгите на Стария, така и в Новия завет това е наименование на цвят, който може да бъде сравнен с десигнати от обкръжаващата среда, срв.: *biały jak śnieg*/бял като сняг; *biały jak wółna*/бял като вълна. Едновременно с това означава липсата на цвят (нещо, което може да се избели) и се асоциира с яснота, блясък, светлина. Тук може да се открие потвърждение на факта, че в продължение на векове в основата на системата от цветове стоят именно черното и бялото като противоположни полюси, между които се разпростират всички останали цветове (Валчак-Миколайчакова 2022: 10).

<p>Rdz 30:35 Ale jeszcze tego samego dnia Laban oddzielił wszystkie kozły cętkowane i pstre oraz wszystkie kozy cętkowane i pstre, wszystkie kozy, które miały cośkolwiek sierści białej oraz owce czarne, i dał je swym synom.</p>	<p>Бит. 30:35 И в оня ден Лаван отдели шарените и петнистите козли, и всички капчести и петнисти кози, всички, по които имаше що-годе бяло, и всички черни овци, и ги даде в ръцете на синовете си.</p>
<p>Rdz 30:37 Jakub nabierał sobie świeżych gałązek topoli, drzewa migdałowego i platanu i pozdzierał z nich korę w taki sposób, że ukazały się na nich białe prążki.</p>	<p>Бит. 30:37 Тогава Иаков взе зелени пръти тополи, миндалови и яворови, па изряза по тях (Иаков) бели ивици, като махна кората до бялото на прътите.</p>
<p>Wj 4:6 Ponownie rzekł Pan do niego: „włóż rękę w zanadrze!“ I włożył rękę w zanadrze, a gdy ją wyjął była pokryta trądem białym jak śnieg.</p>	<p>Изх. 4:6 Рече му още Господ: тури си ръката в пазухата си. И той си тури ръката в пазухата си, извади я (от пазухата си), и ето, ръката му бе побеляла от проказа, като сняг.</p>

<p>Крл 13:13: 3-4 Kapłan obejrzy chore miejsce na skórze ciała: jeżeli włosy na chorym miejscu stały się białe i jeżeli znak zdaje się być wklęsnięty w stosunku do skóry ciała, jest to plaga trądu. Kapłan stwierdzi to i uzna człowieka za nieczystego. Jeżeli jednak plama na skórze jego ciała jest biała, ale nie zdaje się być wklęsnięty w stosunku do skóry i włosy nie popielaly, to kapłan odosobni chorego na siedem dni.</p>	<p>Лев. 13:3-4 Свещеникът ще прегледа раната по кожата на тялото, и ако космите по раната са станали бели, и се вижда, че раната е задълбала в кожата на тялото му, то това е рана от проказа: свещеникът, като го прегледа, ще го обяви за нечист. Ако пък по кожата на тялото му има бяло петно, но се види, че то не е задълбало в кожата, и космите по него не са станали бели, нека свещеникът затвори човека с раната за седем дена.</p>
<p>Łk 9:29 Gdy się modlił, wygląd Jego twarzy się zmienił, a Jego odzienie stało się lśniaco białe.</p>	<p>Лук. 9:29 И когато се молеше, видът на лицето Му се измени, и дрехата Му стана бяла, бляскава.</p>
<p>Mk 9:3 Jego odzienie stało się lśniaco białe, tak jak żaden folusznik na ziemi wybielić nie zdoła.</p>	<p>Марк. 9:3 Дрехите му станаха бляскави, твърде бели, като сняг, каквито белилник на земята не може избели.</p>
<p>Ap 1:14 Głowa Jego i włosy – białe jak biała wełna, jak śnieg, a oczy jego jak płomień ognia.</p>	<p>Откр. 1:14 Главата и космите Му бяха бели като бяла вълна, като сняг, и очите Му – като огнен пламък.</p>

Намирацията се на противоположния полюс (по отношение на белия) черен цвят се свързва с денотати със значение на нещо враждебно към човека, на нещо опасно, зло, страшно. Обаче на полското прилагателно *czarny* съответства българското *черен* единствено в тези откъси, в които става дума за прякото значение, за назоваването на цвета на нещо (срв. Лев. 13:3-4 в таблицата по-горе). Когато се появяват символните значения на черното, българският език може да използва други, не толкова дословни определения, което се вижда в някои от посочените по-долу примери, където на полското прилагателно *czarny* съответства българската лексема *мрак*. Има също и такива библейски откъси, в които на полски се среща вещаещият ужас израз *pokryje (go) czarna chmura*, на български е само *облак ще го покрие* (срв. Иез. 30:18).

<p>Ap 6:12 I ujrzałem: gdy otworzył pieczęć szóstą, stało się wielkie trzęsienie ziemi, i słońce stało się czarne jak włosienny wór, a cały księżyc stał się jak krew.</p>	<p>Откр 6:12 И видях, когато сне шестият печат, и ето, стана голям трус, и слънцето стана черно като струнено вре-тище, и месечината стана като кръв.</p>
<p>Hi 10:22 [...] do ziemi czarnej jak noc, do cienia, chaosu i śmierci, gdzie świecą jedynie mroki.</p>	<p>Иов 10:22 [...] в страната на мрака, какъвто е мракът на смъртната сянка, дето няма уредба, дето е тъмно, като самата тъма.</p>
<p>Ps 18 (17):10 Nagiął On niebiosa i zstąpił, a czarna chmura była pod jego stopami.</p>	<p>Пс 17:10 Наведе Той небесата и слезе, – и мрак под нозете му.</p>
<p>Mt 5:36 [...] ani na swoją głowę nie przysięgaj, bo nie możesz nawet jednego włosa uczynić białym lub czarnym.</p>	<p>Мат 5:36 [...] ни в главата си се кълни, защото не можеш направи ни един косъм бял или черен.</p>

Интересен е фактът, че там, където в полския текст се среща фразата *czarny koń*, в българския език се използва утвърденият в езика малко архаичен, но познат също от народните песни израз *вран кон* (срв.: I ujrzałem: oto **czarny koń**, a siedzący na nim miał w ręku wagę – Ap. 6:5/И видях, ето **вран кон**, и върху него ездач с кълони в ръка – Откр 6:5).

Названието на червения цвят се появява често в Библията, но това до голяма степен се дължи на многобройните фрагменти, в които се споменава Червено море. На полското прилагателно *czernony* в българския превод на Библията съответства *червен*, но също така (особено тогава, когато става дума за дълбоки, наситени нюанси, определяни в полския език като *karmazynowy* или *szkarłatny*) архаичната днес дума *багр*, за която в речника под редакцията на Стоян Романски има следната дефиниция: „тъмночервен, кървавочервен, пурпурен“ (Романски 1955: 30), но в съвременния, електронен тълковен речник на българския език се използват квалификациите „книжно“ и (при второто значение) „рядко“ и се посочва следната дефиниция за *багр*:

1. *Книж.* Който се отнася до багра, цвят, боя; багров, цветове.
2. *Рядко.* Пурпурночервен, пурпурен; багров.

(<https://ibl.bas.bg/rbe/lang/bg/багр>)

В етимологичния речник на българския език се посочва, че значението на съществителното *багра*, свързано с червения (пурпурния) цвят, произлиза от наименованието на дейността боядисване и е свързано с

глагола *вансвам* „боядисвам (с червено)“, по модела на гръцкото *βαπτίζω* „потапям, накусвам“. Във версията на *Манасиевата хроника* от XIV век може вече да бъдат открити няколко думи, произлизащи от корена *багр-*: *багрень*, *багрозрачнь*, *багръ*, *багрѣненъ*, *багрѣнь*, *багрѣница*, *багрѣниченъ*, *багрѣнолистень*, *багрѣнонасланъ*, *багрѣнородень*. През XIV век думата *багра* е често срещана в старобългарския език и лесно се свързва с други думи, образувайки сложни думи (Георгиев, Гълъбов, Заимов, съст. 1971: 25).

При сравнението на преводите на Библията може също така да се види, че българският език разполага с непознатия на полския език дериват от думата *багрень* – там, където на полски са употребени словосъчетанията *plaszcz czerwony/czerwony plaszcz*, *plaszcz szkarlatny*, *plaszcz purpurowy*, на български се използва съществителното *багреница*. Полските преводачи са принудени да използват описателни форми, да търсят „възвишени“ названия на цветовете там, където българските преводачи имат възможност да употребят съществуващото в езика точно съответствие.

Rdz 25:25 I wyszedł pierwszy syn czerwony , cały pokryty owłosieniem, jakby płaszczem, nazwano go więc Ezaw	Бит 25:25 Първото излезе червено , цяло косматото като кожа, и го нарекоха с име Исав.
Rdz 25:30 I rzekł do Jakuba: „Daj mi choć trochę tej czerwonej potrawy, jestem bowiem znużony“	Бит 25:30 И рече Исав на Иакова: дай ми да ям от червеното , от това червено , защото съм уморен.
Wj 35:23 A także fioletową i czerwoną purpurę , karmazyn, bisior i sierść kozia, baranie skóry barwione na czerwono i skóry delfinów przynosili wszyscy, którzy je znaleźli u siebie.	Изх 35:23 И всеки, който имаше синя, пурпурена и червена вълна , висон и козина, червени овнешки кожи, сини кожи, принасяше ги.
Lb 4:8 Następnie okryją go tkaniną karmazynową , wreszcie pokrowcem ze skór delfinów, na koniec założą drążki.	Числа 4:8 [...] и да метнат върху тях багрень плат , и да го покриват с покривало от синя кожа, и да проврат върлините ѝ.
2 Krn 3:14 Sporządził także zasłonę z fioletowej purpury, szkarlatu , karmazynu i bisioru, następnie wyszył na niej cheruby.	2 Паралипоменон 3:14 И направи завеса от син, и багрень плат и от висон, а на нея изобрази херувими.
Mt 27:28 Rozebrali Go z szat i narzucili na Niego plaszcz szkarlatny .	Мат 27:28 И като Го съблякоха, облякоха Му багреница .

J 19:2 A żołnierze upłótszy koronę z cierni, włożyli Mu ją na głowę i okryli Go plaszczem purpurowym.	Иоан 19:2 И войниците, като сплетоха венец от тръни, наложиха Му го на главата, и Му облякоха багреница.
-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------	--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------

Изглежда, сякаш зеленият цвят е естествено определение, отнасящо се до растенията – в действителност това е така в *Библия на хилядолетието*, чийто текст изобилства от такива изрази, като: *rośliny zielone* (растения зелени), *trawa zielona* (трева зелена), *drzewo zielone* (дърво зелено), *zielona dolina* (зелена долина), *pole zielone* (поле зелено), *zielone pastwiska* (зелени пасбища), *cedr zielony* (кедър зелен). Оказва се обаче, че в българската синодална Библия необичайно рядко могат да бъдат открити дословни съответствия на тези изрази (срв.: Премъдр. 19:7; Лук. 23:31). По-често на полското прилагателно *zielony* съответства друго определение – срв.: *drzewo zielone* – *вкоренено многоклонесто дърво* (Пс 36:35); *cedr zielony* – *клончесто дърво* (Втор. 12:2). Друг пример може да бъде открит във Втора книга Макавейска: *Toteż z wiązankami, zielonymi gałęziami, a do tego jeszcze palmami w rękach śpiewali hymn na cześć Tego, który pozwolił im szczęśliwie oczyścić swoją świątynię./Затова те с тояги, обвити с бръшлян, и с **цъфнали клончета** и палми възнасяха хвалебни песни към Оногова, Който спомогна да се очисти мястото Му* (2 Мак. 10:7).

Има и такива ситуации, при които за целия полски израз съществува съответствие от една дума, срв. – пол.: *trawa zielona, rośliny zielone* – бълг.: *злак* (и производното прилагателно *злачен*, характеризиращо растението едновременно като зелено и буйно – срв.: *злачни пасбища*, Пс 22:2). Това ни дава основание да смятаме, че и в полския текст прилагателното *zielony* не трябва да бъде приемано като отнасящо се единствено за цвета (т.е. по дословен начин, свързан с денотацията), но трябва да се вземат предвид и всички негови конотации.

Mdr 19:7 Obłok ocieniający obóz i suchy łąd ujrzano, jak się wynurzał z wody poprzednio stojącej: drogą otwartą – Morze Czerwone i pole zielone – z burzliwej głębinie.	Прем. 19:7 Яви се облак, който засеняше стана, а дето имаше преди вода, показа се суха земя: от Червено море – безпрепятствен път, и от бурната бездна – зелена долина.
Łk 23:31 Bo jeśli z zielonym drzewem to czynią, cóż się stanie z suchym?	Лук. 23:31 Защото, ако това правят със зеленото дърво , какво ще бъде със сухото?

<p>Rdz 1:11-12 Rzekł: «Niechaj ziemia wyda rośliny zielone: trawy dające nasiona, drzewa owocowe rodzące na ziemi według swego gatunku owoce, w których są nasiona». I stało się tak. Ziemia wydała rośliny zielone: trawę dającą nasienie według swego gatunku i drzewa rodzące owoce, w których było nasienie według ich gatunków. A Bóg widział, że były dobre.</p>	<p>Бит. 1:11-12 И рече Бог: да произведе земята злак, трева, що дава семе (по свой род и подобие), и плодно дърво, що дава според рода си на земята плод, чието семе си е в него. Тъй и стана. И произведе земята злак, трева, що дава семе по свой род (и подобие), и (плодно) дърво, що дава (на земята) плод, чието семе си е в него според рода му. И видя Бог, че това е добро.</p>
<p>Wj 10:15 I pokryła powierzchnię całej ziemi. I ciemną stała się ziemia od szarańczy w takiej ilości. [Szarańcza] pożarła wszelką trawę ziemi i wszelki owoc z drzewa, który pozostał po gradzie, i nie pozostało nic zielonego na drzewach i nic z roślinności polnej w całej ziemi egipskiej.</p>	<p>Изх. 10:15 Те покриха лицето на цялата земя, тъй че земята не се виждаше, и поядоха всичката земна трева и всички дървесни плодове, оцелели от градушката, и не остана никаква зеленина нито на дървета, нито на полска трева по цялата Египетска земя.</p>
<p>Ps 23 (22):2 Pan jest mym pasterzem, nie brak mi niczego. Pozwala mi leżeć na zielonych pastwiskach.</p>	<p>Пс 22:2 Той ме настанява на злачни пасбища и ме води на тихи води.</p>

Жълтият цвят се среща единствено в Левит и се съдържа в описания на симптоми на такива болести като проказа и кел. В други случаи това, което днес бихме нарекли жълто, е определяно като златно. В българския превод на Библията на полското название на цвета *żółty* съответства *жълтеникав*:

<p>Kpł 13:30 Kapłan obejrzy to miejsce, jeżeli stwierdzi, że ono jest wklęsnięte w stosunku do otaczającej skóry, i że włosy na nim stały się żółte i cienkie, to kapłan uzna go za nieczystego. Jest to grzybica, to jest trąd głowy lub brody</p>	<p>Лев 13:30 И свещеникът прегледа раната и види, че тя е задълбала в кожата, и че косъмът по нея е тънък, жълтеникав, свещеникът да ги обяви за нечисти: това е кел, проказа по главата или брадата.</p>
<p>Kpł 13:32 Potem siódmego dnia kapłan obejrzy chorego. Jeżeli stwierdzi, że grzybica nie rozszerzyła się, nie ma na niej żółtych włosów, i że chore miejsce nie jest wklęsnione w stosunku do otaczającej skóry [...].</p>	<p>Лев 13:32 На седмия ден свещеникът да прегледа раната, и ако келят се не разширява и по него няма жълтеникав косъм, и се види, че келят не е задълбал в кожата [...].</p>

<p>Крл 13:36 Kapłan go obejrzy. Jeżeli stwierdzi, że grzybica rozszerzyła się na skórze, to nie potrzebuje szukać zółtych włosów – jest on nieczysty.</p>	<p>Лев 13:36 И свещеникът види, че келят се разширява по кожата, то свещеникът да не търси жълтеникав косъм: той е нечист.</p>
-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------	----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------

Най-големи различия в полския и българския превод на Библията има при названията на цветовете, произлизащи от наименованията на благородни камъни (*rubinowy, szmaragdowy*). Те често се срещат във фрагменти, в които е трудно еднозначно да се определи дали става дума за цвета, или за самия камък, от който е изработен някакъв предмет. Двухъчен е напр. *szmaragdowy*, който впрочем се появява в полския текст само веднъж (Сур 32: 6): *Jak pieczęć szmaragdowa w złotym obramowaniu, tak melodia muzyków przy słodkim winie*. В българския превод на същото място се среща прилагателното *рубинов*: *Каквото е рубинов печат в златно украшение, такова е благозвучието на музика в гощавка при вино* (Сирах 32:7).

Въз основа на посочените примери може да се констатира, че по отношение на названията на цветовете съвременните преводи на Библията на полски и на български език се различават значително. Част от различията вероятно се дължат на различния изходен текст при превода – например там, където в българския текст става дума за конкретни денотати, а на полски се използват доста енигматични определения, като има позоваване на две названия на цветовете (напр. *багреница – fioletowa purpura; вълна синя – purpura fioletowa*). Българският превод изглежда също така по-конкретен и образен благодарение на позоваванията на други черти, не само на цвета; срв: *вкоренено многоклонесто дърво – drzewo zielone; клончесто дърво – cedr zielony*. Полският превод често също така поражда съмнения по отношение на интерпретацията, т.е. читателят не е сигурен дали прилагателното, по принцип означаващо название на цвят, в действителност означава наименование на цвят (срв.: *purpura, purpurowy*). Единствено при два цвята – при белия и черния – е напълно ясно какво назовават и е трудно да бъдат открити съществени различия между полския и българския превод на Библията.

Източници

Библия 1991: *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu w przekładzie z języków oryginalnych*, opr. Zespół, red. naukowa O. Augustyn Jankowski OSB, Ks. Lech Stachowiak, Ks. Kazimierz Romaniuk, wyd. IV. Poznań: Wydawnictwo Pallotinum, 1991.

Библия 1993: Библия сиреч книгите на Свещеното писание на Вехтия и Новия Завет, издава Св. Синод на Българска църква, София: Синодално издателство, 1993.

Флис 1996: Flis, J, *Konkordancja Biblijna do Pisma Świętego Starego i Nowego Testamentu Biblii Tysiąclecia*. Warszawa: Oficyna Wydawnicza „Vocatio“, 1996.

РЕЧНИЦИ

Георгиев, Гълъбов, Заимов, съст. 1971: Георгиев, В., И. Гълъбов, Й. Заимов (съст.). *Български етимологичен речник*. Т. 1. София: БАН, 1971. [Georgiev, V., I. Galabov, Y. Zaimov (sast.). *Balgarski etimologichen rechnik*. Т. 1. Sofia: BAN, 1971.]

Ожегов 1981: Ожегов, С. И. *Словарь русского языка*. Изд. 13. Москва: Русский язык, 1981. [Ozhegov, S. I. *Slovar' russkogo yazyka*. Izd. 13. Moskva: Russkij yazyk, 1981.]

Романски 1955: Романски, С. (ред). *Речник на съвременния български книжовен език*. Т. 1. София: БАН, 1955. [Romanski, S. (red.). *Rechnik na savremenniya balgarski knizhoven ezik*. Т. 1. Sofia: BAN, 1955.]

РПЕ https: Słownik języka polskiego PWN, <https://sjp.pwn.pl/slowniki/niebieski.html> (09.06.2022).

РБЕ https: Речник на българския език, <https://ibl.bas.bg/rbe/lang/bg/> (11.06.2022)

ЛИТЕРАТУРА

Алмалех 2015: Алмалех, М. Цветовите кодове в Светая Светих на Походния храм. [Almaleh, M. *Tsvetovite kodove v Svetaya Svetih na Pohodniya hram*.] // *Годишник на департамент „Романистика и германистика“*. Т. 1. Юбилейно издание в чест на 70-ата годишнина на доц. д-р Ани Леви. София: Нов български университет, 2015, 449 – 474.

Валчак 1999: Walczak, B. *Zarys dziejów języka polskiego*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 1999.

Валчак-Миколайчакова 2022: Walczak-Mikołajczakowa, M. *Kolory w języku i kulturze bułgarskiej*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM, 2022.

Иванова 2002: Иванова, Д. *Традиция и приемственост в новобългарските преводи на Евангелието (Текстология и език)*. [Ivanova, D. *Traditsiya i priemstvenost v novobalgarskite prevodi na Evangelieto (Textologiya i ezik)*.] Пловдив: Призма, 2002.

Марковски 1926: Марковски, И. С. История на българския синоден превод на Библията (с оглед към българските преводи в миналото).

[Markovski, I. S. Istorija na balgarskiya sinodalen prevod na Bibliyata (s ogled kam balgarskite prevodi v minaloto).] // *Годишник на Софийския университет, Богословски факултет*, IV, 1926, 1 – 61.

Михаловска 1995: Michałowska, T. *Średniowiecze*. Wyd. 1. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 1995, seria: Wielka Historia Literatury Polskiej.

Михаловска 2011: Michałowska, T. *Literatura polskiego średniowiecza*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2011.

Пастуро 2006: Pastoureau, M. *Średniowieczna gra symboli*. Przeł. H. Igalson-Тыгиельска. Warszawa: Oficyna Naukowa, 2006.

Пастуро 2013: Pastoureau, M. *Niebieski. Historia naturalna koloru*. Przeł. M. Ochab. Warszawa: Oficyna Naukowa, 2013.

Пнела 2003: Piela, M. *Grzech dosłowności we współczesnych polskich przekładach Starego Testamentu*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2003.